

پۆلگۆرپینی مۆرفیمه‌کان له زمانی کوردیدا

شیروان حسین حمد

به‌شی کوردی، کۆلیژی په‌روه‌رده‌ی بنیات، زانکۆی راپه‌پین، هه‌ریی کوردستان – عێراق (sherwan983@raparinuni.org)

<https://doi.org/10.26436/2018.6.1.543>

وه‌رگرتن: 2017/11/11 په‌سه‌ندکرن: 2018/03 به‌لافکرن: 2018/03

پۆخته:

ئهم توێژینه‌وه‌یه به‌ ناوینشانی (پۆلگۆرپینی مۆرفیمه‌کان له زمانی کوردیدا) هه‌ولیکه بۆ شیکردنه‌وه و ناساندنی دیارده‌ی پۆلگۆرپینی مۆرفیمه‌کان له زمانی کوردیدا، ئهم دیارده‌یه به‌جیه‌پشتنی پۆلیکی مۆرفیمه‌ بۆ پۆلیکی تر. که‌ تێیدا رێبازی وه‌سفی – میژووی به‌کارهاتوه .

وێژینه‌وه‌که دابه‌ش کراوه بۆ دوو به‌ش: به‌شی یه‌که‌م باس له ناساندنی دیارده‌ی پۆلگۆرپین و گۆرپینی پۆل له نێوان مۆرفیمی سه‌ربه‌خۆ و مۆرفیمی به‌ند ده‌کات، که‌ له چوارچۆیه‌ی دیارده‌ی به‌گیره‌ک بوون و به‌سه‌ربه‌خۆ بوون باس ده‌کری‌ت . له به‌شی دووه‌مدا پۆلگۆرپین له چوارچۆیه‌ی مۆرفیمی فهره‌هنگی و مۆرفیمی رێزمانی خراوه‌ته‌پوو، که‌ له‌چوارچۆیه‌ی هه‌ردوو دیاردی به‌فهره‌هنگبوون و به‌رێزمانی‌بوون باس کراون. له‌گه‌ڵ شیکردنه‌وه‌ی نموونه و به‌لگه‌ بۆ دیارده‌کان. له‌ کۆتایی توێژینه‌وه‌که‌دا گرنگترین نه‌جام و لیستی سه‌رچاوه‌کان و پۆخته‌ی توێژینه‌وه‌که به‌ هه‌ردوو زمانی عه‌ره‌بی و ئینگلیزی خراوه‌ته‌پوو په‌یقین سه‌ره‌کی: به‌فهره‌هنگبوون، به‌رێزمانی‌بوون، به‌گیره‌ک بوون، به‌سه‌ربه‌خۆبوون.

1. پێشه‌کی

هه‌رچه‌نده سنوری نێوان زانسته‌کان و لقه زانسته‌کانیش جیاکراوه‌ته‌وه، به‌لام هه‌شتا له هه‌ندێ لاوه تیکه‌لاو ده‌بن و ده‌چرخینه‌ ناو یه‌کتیه‌یه‌وه، له‌نێو هه‌ر زانسته‌یکه‌دا به‌پێی تێپه‌رانی و پۆلێنه‌نیه‌یه‌کان چه‌ند ئاست و لقی یان وه‌چه‌ لقی جیاکراونه‌ته‌وه، به‌لام هه‌شتا له‌نێوانیاندا سنورێکی هاوبه‌ش هه‌ر هه‌یه . زمانناسی وه‌ک زانستێک له‌نێو زانسته‌ مۆرقایه‌تیه‌یه‌کان زانستێکی سه‌ربه‌خۆیه، به‌لام له هه‌مان کاتدا په‌یوه‌ندی له‌گه‌ڵ زانسته‌کانی تری‌دا هه‌یه، هه‌ریوه‌ش زانسته‌کانی وه‌کو زمانه‌وانی کۆمه‌لایه‌تی و زمانه‌وانی ده‌رونی و زمانه‌وانی ده‌مارێ هتد. سه‌ریان هه‌لداوه .

خودی زانستی زمانیش بۆ ئاسانی توێژینه‌وه‌ و پۆلێنه‌ندکردنی به‌پێی سروشتی ئاست و دانه‌کانیان کراوه‌ته‌ چه‌ند ئاستێک (فۆنه‌تیک، فۆنۆلۆژی، مۆرفۆلۆژی، سینتاکس، سیماتیک، پراگماتیک)، به‌لام ئه‌و هه‌ڵه‌ی له‌ نێوان ئاسته‌کاندا دانراوه‌ زۆر تۆکه‌ نیه‌، بۆیه تیکه‌ل ده‌بن، و له‌و نه‌جامه‌دا مۆرفۆسینتاکس، مۆرفۆپراگماتیک و مۆرفۆفۆنیم، مۆرفۆسیماتیک..... هتد. سه‌ریان هه‌لداوه، له‌نێو هه‌ر یه‌کێک له‌م ئاستانه‌دا، چه‌ند دانه‌یه‌ک ناسینراون و هه‌ریه‌ک له‌ دانه‌کانیش بۆ چه‌ند چه‌شن و وه‌چه‌ چه‌شنێک پۆلێن کراون، به‌لام ئهم سنوره‌ش دیسان زۆر تۆکه‌ و به‌هێز نیه‌، بۆیه هه‌ر دانه‌یه‌ک زۆر جار له‌ نێوان دوو جۆر چه‌شنی جیاواز جێده‌کرێته‌وه . یان به‌پێی گه‌شه‌ی زمانیی له‌جۆریکه‌وه ده‌په‌یته‌وه بۆ جۆریکی تر .

ئهم لیکۆلینه‌وه‌یه بۆ پۆلگۆرپینی مۆرفیمه‌کان ته‌رخانه‌کراوه، مۆرفیم وه‌ک دانه‌یه‌کی سه‌ره‌کی ئاستی مۆرفۆلۆژی به‌ درێژایی ده‌رکه‌وتنی له‌نێو زمانه‌وانیدا چه‌ندین پۆلێنی جیا‌جیای بۆ کراوه و جۆره‌کانی له‌سه‌ر بنه‌مای جۆراوجۆر جیاکراوه‌ته‌وه . به‌لام له‌نێوان ئهم جۆره‌نای مۆرفیم هه‌ڵیکه‌ تۆکه‌ نیه‌ و په‌ینه‌وه‌ی زۆر ده‌بینرێت له‌ چه‌شنیکه‌وه بۆ چه‌شنیکه‌ی تر. بۆیه لیکۆلینه‌وه‌که‌مان ئهم دیارده‌یه ده‌کاته که‌رسته‌ی توێژینه‌وه .

ئهم توێژینه‌وه‌یه به‌ناوینشانی (پۆلگۆرپینی مۆرفیمه‌کان له‌زمانی کوردیدا)، هه‌ول ده‌دات ئهم دیارده‌یه له‌ زمانی کوردی و به‌ که‌رسته‌ی کرمانجی ناوه‌راست شیکاته‌وه .. گریمانه‌ی توێژینه‌وه‌که ئه‌وه‌یه که‌ ئایا ده‌شیت مۆرفیم له‌ پۆلیکه‌وه بجیته‌ پۆلیکی تر، واته جۆره‌که‌ی گۆرانی به‌سه‌ردابیت به‌ پێی قوناغه‌کانی گه‌شه‌کردنی زمان. له‌ چوارچۆیه‌ی دو به‌شدا ئهم گریمانه‌یه و دیارده مۆرفۆلۆژییه‌که و جیاکراوه‌ته‌وه، به‌شی یه‌که‌م، ته‌رخانه‌کراوه بۆ پۆلگۆرپین له‌ نێوان مۆرفیمی سه‌ربه‌خۆ و به‌ند له‌گه‌ڵ هه‌ر یه‌که‌ی‌اندا هۆکاره‌کانی په‌ینه‌وه له‌ نێوان ئهم دوو چه‌شنه‌دا باسکراوه، به‌ چه‌ندین نمونه‌وه . به‌شی دوهم، باس له‌ پۆلگۆرپین ده‌کات له‌ نێوان مۆرفیمی فهره‌هنگی و مۆرفیمی رێزمانی. له‌و نێوانه‌شیاندا نمونه‌ی چه‌ندین مۆرفیم خراوه‌ته‌ پوو که‌ پۆلیان گۆریوه . له‌ کۆتاییدا پۆخته‌ی توێژینه‌وه‌که به‌ زمانی عه‌ره‌بی و ئینگلیزی له‌گه‌ڵ گرنگترین نه‌جامه‌کان و لیستی سه‌رچاوه‌کان خراونه‌ته‌پوو .

گرينگي ئەم توڭزىنەۋەيە لەو دايە كە بۆ يەكە مجارە ئەم ديارەيە لە زمانى كوردیدا لای لى دەكریتەۋە، بەتايبەت يەكەيەكى وەكو مۆرفېم، كە كراۋەتە يەكەي لىكۆلنەۋە، كە ئەمەش پەيۋەستە بەگرينگي ئەم دانە زمانىيەۋە پەيۋەستىۋى بە دانەكانى تريشەۋە. لەم توڭزىنەۋەيەدا پېيازى وەسفى شىكارى پېرەۋكرۋە، بەلام لەبەرئەۋەي ھۆكاركارەكانى پۆلگۆرىن ھەندى جار پەيۋەستە بەلەينى مېژى و پەۋتى گەشەۋ گۆران لەزماندا بەناچارى پەناۋرەۋەتە بە پېيازى مېژىش.

2. بەشى يەكەم: پۆلگۆرىن لەنيۋان مۆرفىمى سەربەخۆ و

مۆرفىمى بەند دا

لەم بەشەدا بەرلەۋەي بېنە سەر خودى ئو باتەي، كە جىگە مەبەستى بەشەكەمانە، سەرەتا لە خودى ديارەكەو سنور و چوارچىۋەكەي بە شىۋەكى گشتى دەۋىن، دواتر ھەردو ئاراستەي پۆلگۆرىنەكە (بەبەندوب و بەسەربەخۆبون) شىدەكەينەۋە.

1.2. پۆلگۆرىن class change چىيە؟

گۆران ديارەكەيەكى ھەستىپىكرۋى ھەموى زمانىكە، (ھەمو زمانەكانى جىهان ھەميشە لە گۆراندا و لەتواناي كەسدا نىيە، ئەم گۆرانە پاگرى يان كەمى بكاۋەۋە، يان بەتەۋاۋى نەيھىلى، چونكە گۆران لەگەل ھەلگەۋتى زمان خۆيداۋە). (محمد معروف فتاح ۲۰۱۱: ۱۱۸) زۆرجار لەئەنجامى گۆرانى ھەندىك دانەي زمانى تەنيا فۆرم ناگۆرىت، بەلكو واتاش گۆرانى بەسەردادىت، ئەمەش وابەستەيە بە دوو جۆرە ھۆكار ئىۋانىش (ھۆكارى نازمانى- دەرەۋەي زمان-، ھۆكارى زمانى-ناۋەۋەي زمان- لەگەل بونى ھۆكارىش گۆرانى زمانى وابەستەيە بە ياساۋ دەستورى ديارىكرۋەۋە، ھەر بەۋ ھۆشەۋە دەتوانىن پەيۋەندى زمانەكان بە زمانى بنچىنەۋە و بە زمانەكانى ترەۋە، كە لەيەك خىزاندا، ديارىبكرىت). (مهرى باقرى ۱۳۸۰: ۹) لەنيۋ ھەر زمانىكىشدا گۆران لە تەنيا دانەۋ ئاستىكدا نىيە، بەلكو (ئاشكرايە كە گۆران لە ھەمو ئاستەكانى زماندا پوودەدات، ئاستى فۆنۆلۆژى و فۆنەتيك، ئاستى مۆرفۆلۆژى سىنتاكس و سىمانتيك، لەھەر ئاستىكىشدا چەند شىۋەيەكى گۆران بەدى دەكرى). (محمد معروف فتاح ۲۰۱۱: ۱۱۹) بەم پېيەش ھەر دانەيەكى زمانى لەھەر ئاستىكدا بىت، دەبىت چاۋەپى گۆرانى لىكەين. جگەلەۋەي دانەي ھەر ئاستىك بە چەندىن شىۋە پۆلن دەكرىت، بۆ نمونە دانەيەكى وەكو مۆرفېم، كە دانەي سەرەكى ئاستى مۆرفۆلۆژىيە بە چەندىن شىۋە پۆلن كراۋە، لەۋانە لەپوى فۆرم و دەرەكەۋتن، يان واتاۋ ئەرک..... لە ھەر يەكەك لەم پوانگانەشەۋە چەندىن جۆر و پۆل ديارىكرۋە، بەلام لەنيۋ ھەريەك لەم پۆلانەدا سنورىكى تۆكمە نىيە، بەۋاتايەكى تر، زۆرجار گۆرانەكە دەگاتە ئاستى ئوۋەي كە لە پۆلىكەۋە بچىتە پۆلىكى تر.

دانەكانى زمان پۆلىنى جۆراۋجۆريان بۆ كراۋە ديارترىنيان پۆلىنەكەي (نىدا)يە، كە دانە زمانىيەكان لە بچوكەۋە بۆ گەۋرە بەشىۋەيە دابەش دەكات: (فونېم، مۆرفېم، وشە، لىكداۋ(وشەي لىكداۋ، گرى)، پستە)(احمد مختار عمر ۱۹۸۲: ۳۲) ھەريەك لەم دانە زمانىانەش بۆ چەند پۆل و چەشنىك جياكرۋەتەۋە، بەنمونە ھەر فونېمىك دەبىت فاول يان كۆنسۆنانت، گر يان كپ، لىۋەكى، ددانى، لوتى.....ھتد(بەپىي سازگەي دروستبونيان) پۆل كراۋن. دانەكانى تريش ھەريەكەيان بەپىي سروش و شىۋەي خۆيان پۆل دەكرىن، بەلام پۆلەكان زۆرجار تىكەل دەبن يان سنورىكى ھاۋبەش لەنيۋانىندا بەدى دەكرىت. بەم پىيە ئەمەش دەبىتە دياردەيەكى زمانى، كە لە نيۋان پۆلە زمانىيەكاندا پوودەدات، كاتىك كەرەستەيەكى زمانى بەھەر ھۆكارىك بىت، لە پۆلىكەۋە دەچىتە پۆلىكى تر پىي دەۋترىت پۆلگۆرىن. بەۋ كەرەستە و ھۆكارەشى كە دەبىتە ھۆي دروستكردن و پەرينەۋە لە پۆلىكەۋە بۆ پۆلىكى تر پىي دەۋترىت پۆلگۆر.

زۆرجار ئەم بازداۋە لە پۆلىكەۋە بۆ پۆلىكى تر، ناۋىكى ھاۋبەش لەۋ دانە زمانىيە دەنرىت، كە نە بە تەۋاۋى سەر بە پۆلى يەكەمە نە سەر بە پۆلى دوەمە، بەلكو ھاۋبەشە لەنيۋان ھەردوكياندا. بەنمونە لە زمانى كوردیدا ھەريەك لە زاراۋەكانى (نيمچەپىشگر، نيمچەپاشگر، لەلاگرچو) كە بە بەشىكەن لە ئەنجامى پروسەكانى زمانگۆرپكى language change و اتاگۆرپكى meaning change دەنگۆرپكى sound change (محمد مەحوى ۲۰۱۰: ۱۰) بەم پىيە ئەمانەش لە ئەنجامى گۆرانە زمانىيەكانەۋە سەرھەلدەدەن. زۆرجارىش ئەم پۆلگۆرىنە بە تەۋاۋەتى دەبىت و پۆلى يەكەم بەجىدەھىللىت بۆ پۆلى دوەم، كە ئەمە پروسەيەكى مېژوۋىيە، پىۋىستى بە كاتى زياتر ھەيە. بەلام ديارىكردن و دەستىنشانكردىن كارپكى ئەستەم نىيە، چونكە بەپىي ياسا زمانىيەكان پوودەدات و ھەپەمەكى نىيە.

جياكردەۋەي پۆلى وشەكان دەسكەۋتىكى گرنگى ھەنگاۋى يەكەمى سەرھەلدانى زمانناسىيە، كە بۆ يەكەم جار لەلەين قوتابخانەي پىزمانى دىرىنەۋە جۆرەكانى وشە پۆلن كران، لەسەر دەستى ئەفلاتون، كە وشەكانى پۆلن كرد بۆ (ناۋ، كار، ئامران)(محەمەد پەزاي باتىنى ۱۹۹۳: ۲۳) دواتر ئەم پۆلىنە فراۋانكرۋە بەشەكانى ئاخاۋتن جياكرۋەۋە بۆ (ھەشت- دە) بەش. ھەريەك لەم بەشانەيش سنور و سروشنىكى تايبەتيان ھەيە، بەلام سەربارى ئەۋەش زۆرىك لەبەشەكان بەپىي بەكارھىنان و گەشەۋ گۆرانىان دياردەي پۆلگۆرىپيان تىدا بەدى دەكرىت. واتە زۆرجار ئاۋلئاۋ دەچىتە پۆلى ناۋەۋە، يان چاۋگ دەچىتە پۆلى ناۋ.....ھتد. لەبەرئەۋەي ئەم توڭزىنەۋەيەمان بۆ ئەمەبەستە تەرخانەكراۋە، بۆيە ھەلۋەستەي لەسەر ناكەين.

2.2. پۆلگورين له نيوان مۆرفيمى سهر به خۆ و به ند:

جيا كردنه وهى ئهم دوو جوړه مۆرفيمه له سهر بنه ماي دهر كه وتنه له دهر ووبه رى زمانيدا، به جوړيك مۆرفيمى سهر به خۆ ئهو فۆرمانه، كه (بتوان به ته نها واته به بى په يوه ندى به مۆرفيمى تر له پۆناندا سودى ليوه رده گرځين، به ته نها له شوينى وشه له زماندا به كار دهينرئ). (ويدا شقاقى ۱۳۸۷: ۶۵) به م پييه هر فۆرميكي زمانى، كه بتوانيت واتا يان چه مكىكي ريزمانى هه بييت و به تهنيا ئهم واتا و چه مكه بگه يه نييت، پيى دهر و ترئيت مۆرفيمى سهر به خۆ. له بهرامبه ردا ئهو مۆرفيمانهى كه له پووى دهر كه وتنه وه توانا كه يان وابستهى مۆرفيمى تره و (ناتوان به ته نها و به شيوهى سهر به خۆ به كار بهينرئ، هه ميشه به مۆرفيمى تره وه دهلكين). (علاء الدين طباطبائي ۱۳۷۶: ۱۰) پيان دهر و ترئيت مۆرفيمى به ند. كه ئه وانيش به پيى سروشنى دهر كه وتنيان له سهر بنه كه دهن به دو جوړه وه گيرهك ونوسه. كه واته سنوريكى پوون و ئاشكرا له نيوان ئهم دوو جوړه مۆرفيمه (سهر به خۆ و به ند) دا هه يه. به لام ئهم سنوره هه ميشه به نه گورى و توكمه يى ناميئته وه، ئهو دانه زمانه ي كه به مۆرفيمى سهر به خۆ هه ژماركراوه، مارج نيه به رده وام وهك خوى به هه مان فۆرم و واتا بميئته وه. ئه مهش زورجار په يوه سته به روه تى گه شه كردنى ميژويى ئهم دانه زمانيه. ئهم گورانهش خوى له دوو ئاراسته دا ده بيئته وه:

1.2.2. به گيره كيون Affixicalization: ئهم جوړه له پۆلگورين، له نيوان مۆرفيمى سهر به خۆ و به ند (گيرهك) دهكانى زماندا پوده دات، كاتيگ وشه يهكى سهر به خۆ پولى خوى به جیده هيليت و به هه مان واتا چه مك ده بيته گيرهك، پيى دهر و ترئيت به گيرهك بون. له م باره يوه دهر و ترئيت: (هه نديك له وشه و اتاداره كان كاتيگ له وشه پۆناندا به كاردين، تاييه تمه ندى گيرهك وهر ده گرځين، هه رچه نده پيشتر و اتاي سهر به خويان هه بوه، به لام كاتيگ له شوينى گيرهكى وشه دارپيژى زمان به كاردين، له م حاله ته دا و اتاي بنچينه و سهره تاييان مه به ست نيه، به لكو ئه وانه واتا و باريكى ريزمانى نوئ وهر ده گرځين). (اسدالله حيراني ۱۳۸۸: ۵۰) هه ندى جار به شيوه گيرهك ناوده برين. له زمانى كورديدا نمونه كانى وهكو (خانه، ىواى، نوئ، گهل....) له و نمونه ن، كه پيشتر وهك مۆرفيمى سهر به خۆ به كارها تون، به لام ئيستا سهر بارى به كارهيئاننى يه كه ميان، به كارهيئاننى دوه ميشيان وهر گرتوه و به پروسه يه كدا به ره و به گيرهك بون ده پۆن وهك مۆرفيمى به نديش به كار دهينرئ.

(مۆرفيمى سهر به خۆ)	(مۆرفيمى به ند) (گيرهك)
خانه ي خه م	خه مخانه
خانه ي يه كه م	گرتوخانه
خانه ي به سالاجوان	كتبخانه

ته ماشاي به كارهيئاننى فۆرمى (خانه) بكه ين له م نمونه ي سهره وه دا، به هه رده شيوه سيماي (+شوئى) له پووى و اتاييه وه هه لگرتوه.

به لام له هر به كارهيئاننىكا به پۆليكى جياواز، ئه مهش پيى دهر و ترئيت پۆلگورين. چونكه له نيوان هه رده پۆلدايه و به گيرهك ده بييت. فۆرميكي ترى زمانى كوردى، كه هه رده به كارهيئاننى مۆرفيمى به ند و سهر به خوى هه يه، فۆرمى (گهل) ه، به نمونه:

(مۆرفيمى سهر به خۆ)	(مۆرفيمى به ند) (گيرهك)
گهلى كورد	كوپگهل
گهلى به شخوراو	ميگهل
گهلى ژيړ ده سته	گاگهل

واتاي ئهم مۆرفيمه به هه رده فۆرمى سهر به خۆ و به ند سيماي (+كۆمه ل) هه لده گرئيت، هه رچه نده وهك مۆرفيمى سهر به خۆ تاييه تمه نديتى له گهل و اتاي ميلله ت وهر گرتوه، به لام له به كارهيئاننى سهر به خۆ و به ندى هه يه، كه ئه مهش ده بيته پۆلگورين به هه مان فۆرم و و اتاوه، هه رچه نده له فۆرمه به گيره كيوه كدا چه مكه كى فراوانتر بوه.

له هه ريك له م نمونه ي سهره وه هه رده به كارهيئاننى وهك پولى سهر به خۆ و پولى به ند ئيستاين، هه رديكيان پيكه وه به كاردين، به لام زورجار ده شى يه كيگ له به كارهيئانه كان له كاريكه وييت و نه ميئيت و بيته به كارهيئاننىكي ميژويى.

هوكارى پشت ئهم پۆلگورينه زياتر په يوه سته به گه شه و گوراني زمانه وه، (هه ندى له وشه كان سهره راي و اتاي بنچينه يى خويان و اتاي دوه ميش وهر ده گرځين، به واتاي نوئ له وشه ي ناساده دا به كاردين، ئهم جوړه وشانه ناو ده نيئن (شيوه گرهك)، كه ده شيت به ره به ره و اتاي بنچينه يى خويان له ده ست بدن و به واتايه كى تر، به شيوه ي سهر به خۆ به كارنه هينرئ و له م حاله ته شدا ده گورين بۆ گيرهك). (ايران كلباسى ۱۳۸۰: ۲۴-۲۵) به م پييهش بييت، پۆله كه زياتر له مۆرفيمى سهر به خۆ وه ره و مۆرفيمى به ند ده بييت. بۆ نمونه وشه ي (ئاوا) به واتاي ئاوه دان، ئاوايى، ئيستا به كارهيئاننى زياتر وهك مۆرفيمى به ند (گيرهك) ه بۆ دروست كردنى ناوى شوين وهك مۆرفيمى سهر به خۆ كه متر به كارديت و هه ندى هاوواتاي له بر به كارديت له وانه: گوند، لادى، دى، ديها ت. به لام وهكو گيرهكى شوين بۆ دروست كردنى ناوى تاييه تى شوين زور چالاك و به توانايه، وهكو: حاجياوا، ته يراوا، توبزاوا.....

ئهم گورانهش پيويستى به ماوه يه كى دوو دريژ هه يه، ده شى له هه ندى قوناغا هه رده به كارهيئانه كه له زماندا به رچاويكه ون، دواتر به پيى پيويستى زمانه كه و بونى هاوواتا بۆ ئه وهى تريان يه كيكيان زال ده بييت، بۆيه ده تانين شيوه گيرهكه كان وهكو (دوخى هيلى سنورى border-line cases - يش ناوينيئن). (هه مان سهرچاوه: ۲۵) به م پييهش هر شيوه گيرهكيگ تا كاتيكي دياريكراو ده ميئته وه و ديارده يه كى ده مكيه. دواتر ده په ريتته وه بۆ پۆله نوپيه كه.

2.2.2. به سهره خۇبون Debonding: ئه م پرۆسه يه له ديارده ي پۆلگورپندا ئه و گيره كانه ده گريته وه، كه پۆلى خويان ده گورپ به ره و مۆرفي م سهره خۇ ده چن، لاي هه ندئ له زمانه وانان به جورك له جوره كانى به فهره نكيبون هه ژماركراوه، و ده وتريت (باوترين جورى به فهره نكيبون، كه كاريگه رى له سهر مۆرفي م به نده كان، واته گيره كه وشه دارپژو گيره كه وشه گورپه كان، يان نوسه كه كان، داده نيئ و له به سهره خۇبوندا مۆرفي م به نده كان، ده بن به سهره خۇ، ئه م جوره پۆلگورپنه له زمانى ئيرله نديدا ژور به رچاوده كه ويئ. (مهرداد نغزگوى كه ن. ۱۳۹۰: ۹۴) پۆلگورپن به م ئاراسته يه له زمانى كورديدا، ئه و نه دى كه ئيمه هه ستمان پيكرديئ، كه متر هه ست پيكراره، ئه مه ش ده گه رپته وه بۆ سروشنى زمانه كه، كه مه يلى به ره و ئاسانبونى هه يه، په يوه ندى به مه سه لى ئابوريكرنه وه هه يه .

هۆكارىكى ترى په يوه يسته به وه ي كه به سهره خۇبون به گورانيكى دو هه نگارى ليكه ده رپته وه، واته مارج نييه به ته نها به گورانيك بگاته پۆلى نوى. لايه نيكى تريشى په يوه يسته به وه ي كه زمانى كوردى له پووى پۆلىنى مۆرفولۆژيانه وه زياتر له ناو گروهى زمانه لكاوه كاندايه، كه ئه و زمانه ن (مۆرفي م ريزمانى و فهره نكيه كانيان، هه ريه كه يان به واتاي جياواز پيكره وه ده لكين و سنورى نيوان بنكه و گيره كه كان به ته واوى دياريكراوه. (پرويز البرزى وركى ۱۳۸۱: ۸) ئه مه ش ده مانگه يه نيته ئه و ئه نجامه ي كه زمانه لكاوه كان زياتر مه يلى به گيره كيونيانان تيدايه تا به سهره خۇبون. سه ربارى ئه مانه ش ده شى چه ند نمونه يه كى تاكوته راي ئه م جوره پۆلگورپنه ش هه بيئ، به لام ئيمه تا ئيستا په يمان پينه برديئ .

3. به شى دووهم: پۆلگورپن له نيوان مۆرفي م فهره نكي و ريزمانى

چه شنكى ترى جياكرنه وه ي مۆرفي م له سهر بنه ماي ئه و چه مك و واتاييه كه ده يگه يه نيئ، و وه ك تاييه تمه ندييه كى سه ره كى و پيشينه ي مۆرفي م داده نيئريت. له م روانگه يه شه وه مۆرفي م دابه ش ده بيئ بۆ پۆلى فهره نكي، و پۆلى ريزمانى. (مۆرفي م فهره نكي ئه و مۆرفي مانه ن، كه واتايه كى سه ره خويان هه يه، به لام مۆرفي م ريزمانى ئه و مۆرفي مانه ن، كه واتاي سه ره خۇ و دياريكراويان نييه، به لام ئه ركىكى ريزمانى ده گه يه نن. (آزيتا افراشي ۱۳۸۸: ۶۸) هه ريه ك له م پۆلانه ي مۆرفي م، به شيوه ي سه ره خۇ و به نديش ده رده كه ون. به لام ئه وه ي ليره دا مه به سى ئيمه يه مۆرفي م به نده كانن له نيويشاند (گيره ك) .

پۆلگورپن له نيوان ئه م دو پۆله ي مۆرفي ميشدا ده بينريت، ئه مه ش به پي پۆسه يه كى دورو دريژى گوراني زمانى ده بيئ، كه هه ريه كه يان بويان هه يه بچه پۆله كى تروه. هه رچه نده ئه مه له لاي زمانسان به دو ديارده ي به فهره نكيبون lexicalization و به ريزمانبون

Grammaticalization ئاماژه ي پيذاروه. به لام ئه مه له پراستيدا پۆلگورپنى مۆرفي م كانه. به م پيشه ش به فهره نكيبون په رينه وه ي هه ر دانه و كه ره سه يه كى ريزمانيه بۆ ناو فهره نك و وه رگرتنى سيما فهره نكيه كانه. به پيچه وان هه شه وه، به ريزمانبون په رينه وه دانه يه كى فهره نكيه بۆ پۆلى ريزمانى و وه رگرتنى سيما ريزمانيه كان و له ده ستدانى سيما فهره نكيه كانه .

1.3. پۆلگورپن له فهره نكيه وه بۆ ريزمانى (به ريزمانبون): ئه م ديارده يه ليكه دانه وه ي جياجياى بۆكراوه، ته نانه ت هه ندك له زمانه وانان په رينه وه ي وشه بۆ مۆرفي م به ند، واته ديارده ي به گيره كبون Affixicalization يش ده خه نه ئه م چوارچيوه ي وه، به كه زمانيه كه له باره فهره نكيه كه ي خوى ده چيئه ده ره وه و بارىكى ريزمانى وه رده گريئ، ئه م ديارده يه له زماناسى به به ريزمانبون-دستورشدگى (Grammaticalization)

ناوده بريئ و له زمانى فارسيدا پيشينه يه كى كۆنى هه يه و ده توانين بونى پاشگره كانى وه كو (سرا) به واتاي (خانه، مال) و (گاه) به واتاي (كات و وه خت) به ئه نجامى ئه م پرۆسه ي ئه م ديارده يه دابنيين. (بهروز محمود ۱۳۷۸: ۱۷۸) به لام ئه مه ناتوانين كه به شيوه يه كى گشتى به سه ركۆى ئه و وشه و نمونه دا بگشتيئين، كه له مۆرفي م سهره خۇوه ده بنه گيره ك، به لكو ديارده كه زياتر خوى له گورپنى بارى فهره نكي بۆ بارى ريزمانى ده بينيئه وه. به مه ش ده توانريت بوتريت، كه (به ريزمانبون ديارده يه كه له چوارچيوه ي ئه و دانه زمانيانا ده پوده دات، كه تاييه تمه ندى ريزمانى زياتر به ده ست ده هين، ئه م يه كانه له په وتى به ريزمانبوندا چه ند هه نگاويكى يه كه به دوا يه كداهاتوى تاييه ت ده بن، ئه م هه نگاوانه به هيلكارى قوناغه كانى به ريزمانبون ناوده بيئريت، قوناغه له به رچاوكراوه كانى بۆ به ريزمانبون جيهانينين، له گه ل ئه وه شدا ژوريه ي تويزه ران له سه ر ريزبه ندى تاييه تى بۆ ئه م قوناغانه كوكن، باوترين ريزبه ندى ئاماژه پيكره ويش بريتيه له :

به كه يه كى فهره نكي سه ره خۇ < وشه ي ئه ركى < نوسه ك < گيره كى وشه دارپژ < گيره كى ريزمانى (مهرداد نغزگوى كه ن. ۱۳۹۰: ۸۹) ئه م په وتى په رينه وه يه له فهره نكه وه بۆ ريزمان له هه موو زمانيكدا مارج نييه هه مان قوناغ بريت، يان ته نانه ت له ناو زمانيكيشدا مارج نييه هه مو يه كه يه كه به هه مان قوناغا بپاوت. به لام هاوبه شى ئه وه يه، كه ده بيئ تاييه تمه ندى ريزمانى زيادبكات، و سيما فهره نكيه كانى كه م بكات .

ئه م ديارده يه به ته واوى ده چيئه خانه ي پۆلگورپن، چونكه به پي ئه م تيروانيه بيئ ئه م سه رو ئه وسه رى هيلكاريه دوو پۆلى جياوازي مۆرفي م. بويه ش ده وتريت به ريزمانبون په رينه وه ي وشه له دانه يه كى فهره نكي كوئريئه وه بۆ مۆرفي م ئه بسترانكى ئه ركبين، واته (grammaticalization) ديارده يه كه، كه سروشته

زانسته (لیکوالینه وه په له میژو و بنچینه ی وشه، له گه ل هه مو نه و گورانه کتوپرانه ی به سهریدا دین، له په وتی گه شه کردنیدا.) (David Crystal 2010: 163) له بهر نه وه ی شرفه کاری په وتی گه شه کردنی وشه یه ک پیمان ده لیت، که چو ن گورانیک ی به سهردا هاتوه، هه ندی له م گورانانه ش ته نیا به سهر فورم واتای وشه دا نایه ت، به لکو پوله که شی ده گوریت. هه ندی جار شار ه زابون له م زانسته قورسه، چونکه پیویستی به زانینی زمانی مردو هه یه، به تاییه تیش بۆ زمانی کوردی نه سته متره، چونکه به ره میکی وه هاما ن له نویسی کون له به رده ست نه ماوه، ناچارین په نابیه یه به ر زمانی فارسی و زمانه ئیرانییه کانی تر. له بهر نه وه ی له قوناغیک ی میژوی نه زور دور هاویه ش بوین، بگره ته نانه ت یه ک زمانیش بون .

په یکه یه کی تر بۆ گه رانه وه بۆ په چه له کی وشه و نه و گورانانه ی که به سهریدا هاتون بریتیه له گه رانه وه بۆ فره نه گه ئیتمولژییه کان، که له په یکه یانه وه ده توانین نه و گه شه و گورانانه بزاین، که به سهر هر وشه یه کدا دین و له نیویشیانا دا پۆلگورپینی وشه و مورفیمه کانه. به نمونه وشه ی نه رکی (چو ن) له زمانی کوردیدا، که ئیستا مورفیمیک ی پژمانییه له مورفیمیک ی فره نه گیه وه هاتوه (Gên) ی فارسی کون، که وشه کانی (چگونه، چون) و نگون (سرنگون، نگونسار) (زرگون) ی فارسی نوی لی سازکراوه، که له زمانی ئافستادا (gaona) په نگ و (hamo-gaond) هه مو که سیك و-ni) (gaona) گو دواتر له په هله وی فورمه کانی بو به (gûn) و (negûn) و (Ali Nourai 1378: 146). (zargûn) هه ریه ک له وشه کانی (چو ن) و (چون- وه کو) ی کوردی په چه له کیان بۆ نه م وشه یه ده گه رپته وه، که دیاره پیشت ر مورفیمیک ی فره نه گیه بو، و دواتر له به کاره یتانه کانیدا به پیی په وتی گه شه کردنی په رپته وه بۆ مورفیمیک ی پژمانی .

نه گه ر به وردی له مورفیمه پژمانییه کانی زمانی کوردی برونین، بیانخه یه به ر تشکی لیکدانه وه یه کی میژوی نه و زور نمونه ی تری له م چه شنه مان ده که ونه به رچاو، به نمونه وشه یه کی فره نه گیه ده شی دانه یه کی سینتاکسی له چه شنی پریپوزشنی لی دروست بوبیت، به دريژایی نه و قوناغه میژویانه ی بریویه تی وه کو وشه ی (سهر) (له زمانی کوردیدا، واتای لیکسیکی (سهر) به گشتی یه که مجار به (نه ندای له ش) و دواتر به (شوین)، یا (به رزی) لیکدراوه ته وه و هر به م بیرکردنه وه یه ش، روانیوانه ته واتای پریپوزشنی (سهر) له راستیدا، هه روه ک پیشت ر سه لماندما ن، یه که م واتای (سهر) (شوین) و دوه میان که له نه نجامی فره واتایی یه که مه وه هاتو ته ئاروه (نه ندای له ش) ه. وه ک ده رکه وتوه، زمانه وانانی کورد له شیکردنه وه ی واتای فره نه گیه (سهر) دا، ئامانچیان وه ک پیویست نه پیکاوه، نه مه له لایه ک له لایه کی تره وه، جیاوازییان نه خستو ته نیوان لیکسیکی (سهر) و مورفیمیک ی (سهر) ی به گراماتیکوبی نه بسترکتیی، واته

هه مه چه شنه کانی گه شه سهندنی زمانی تیدا به دی ده کړیت. له م پرۆسه یه دا، وشه له لیکسیکیکی تاکي فره نه گیه وه بۆ مورفیمیک ی گشتی نه بسترکتیی نه رکیب له سینتاکسدا، ده گوریت. جوریک له و گورانه، په رینه وه ی وشه ی فره نه گیه بۆ پریپوزشن . (فاروق عومر سدیق ۲۰۱۳: ۱۷۱) که واته زورینه ی نه و مورفیمانه ی له فره نه گیه وه دینه پژمان به شیوه ی پریپوزیشن ده روازه ی پژمانیان به سهردا ده کړیته وه.

له زمانی کوردیدا چه ندین نمونه یه که ی فره نه گیه په وتی نه م پۆلگورپینه یان تیدا پوونکراوه ته وه، له وانه مورفیمیک ی (خو) که ده وتړیت، (خو) جگه له کارکردنی له فره نه گدا، دوا ی پرۆسه ی (grammaticalization) واته دوا ی به گراماتیکوبی به به شداری کردنی له سازکردنی پیکهاته یه کی ئانافوری (anaphoric) له ته ک کومه لیک کلیتیکدا له شیوه ی (-خو، -خوت، -خوی، -خومان، -خوتان، -خویان) دا چالا کانه له کاردا یه . وه ک پارتيکلش، جگه له فورمیک ی (خو) به شیوه ی (خوی) و به یه کگرتنیشی له گه ل پارتيکل (دا) دا به شیوه ی (داخو < ناخو، داخو) دا، به رچاو، ده که ویت. فورمیک ی (خود) دوا ی به گراماتیکوبی پیکه وه له گه ل کونجیکشنی (-یا- دا، کونجیکشنی لیکدراوی {یاخوت < یاخود < یاخو} یان، سازکردوه. به رامبه ر به و فورمیه ی خوارو له دیالیکته کانی ترده به گشتی نه مانه: (خوه، خه، خو، خوی، خوڤه، خوین) له سه رووداو (خو) له زازاداو (وی) له گوراند، به رچاوه ده که ون. (فاروق عومر سدیق ۲۰۱۳: ۱۲۳) به م پییه نه م مورفیمه سهرتا وه ک هر دانه یه کی تری فره نه گیه، له پوی مورفیمیک ی فره نه گیدا بووه و دواتر به پیی په وتی گه شه کردنی بووه به مورفیمیک ی پژمانی وه کو جیناوی خو، یان ئامرازی لیکدوری سینتاکسی به کاردین، که هه ردوکیان مورفیمیک ی پژمانین .

له سهر مانه وه ی واتای فره نه گیه دوا ی نه وه ی که پوله که ی به جیده هیلیت، تیروانیی جیاواز هه یه، هه ندیکیان پییان وایه به ته وای سیم و تاییه کان ون نابن، (واتای فره نه گیه و دوا ی به گراماتیکوبی له یه کتری جیاوه کراونه ته وه، بۆ نمونه: واتای (خو) به به سته نه وه ی به پیکهاته ی (خو + کلیتیک) لیک دراوه ته وه، که نه مه دروست نییه، چونکه (خو) له ته ک کلیتیکه کاندا به گراماتیککراوه به هه ردو لایان پیکهاته یه کی ئانافوریان سازکردوه، که نه رکی له سینتاکسدا به هیزکردن و پته وکردن و زه فکردن له به رچاو و کونکریت کردنی زیاتری و اتاو چه مکی دیاریکردن و سنورداننه بۆ نه و وشانه ی که پیش نه مان باسکراون، بوی به جی نییه واتای فره نه گیه (خو) له چوارچیه ی نه و ئانافوریه دا، شیبکړیته وه. (هه مان سهرچاوه: ۱۲۵)

دیاریکردنی نه م په وتی گوراناکاریانه پیویستی به شار ه زاییه کی وردی زانستی په چه له کناسی وشه Etymology وشه وه هه یه، نه م

ټامارډيان به پرؤسې په پړينه وې (سهر) ې فهره ننگي بؤ (سهر) ې
 نه بسترکتی سینتاکسی و سروشت و جوهرو تاییه تی تی دو
 که ره سې جیاوای زماندا، که لیکسیکولوژی و سینتاکسه، نه کرده .
 به کورتی به لای په پړينه وې لیکسیکی (سهر) و به گراماتیکیونید،
 نه چوون و هر به چاری لیکدانه وې واتای فهره ننگي (سهر) که به و
 شیوه نادرسته ش، بوه، ده ستیان بؤ شیکردنه وې واتای
 پریپوزشنی (سهر) یش، برده .

وشه ی (سهر) به په کیک له لیکسیمه هره به پیژو به به ره مه کان، که
 به رده وام له سازکردنی وشه ی نویدا به هانای فهره ننگه وه، چوه و
 (سهر) دوی به گراماتیکیونیشی به پیی په کم واتای که (شوین) ه وه که
 پریپوزشن زوړتر به به شداری کردنی له گهل پریپوزیشن ټاسانو
 به پره تیکانی تر داو که متر به تنیاش، چالاکانه له سازکردنی فریزه
 نه دقتیریه لیکاندا له کاردایه . (فاروق عومر سدیق ۲۰۱۳: ۱۷۱-
 ۱۷۲) که واته فورمی سهر کی و فهره ننگي نه و وشه یه له بنه پره تا
 (سهر) بوه هر به به همان فورمیش به پړیمانی بوه و پوله کی خوی
 گوپیوه، که له پریپوزشنی ساده و لیکدراویشدا ده بینریت، وه کو:
 (سهر سنور، له سهر سنور، له سهر سنوره وه، به سهر سنوردا، له سهر
 سنور را...) که له هه مویاندا وه موقیمیک پړیمانی به کاردیت .
 نه مانو چه ندین نمونه ی ترمان هن، که له فهره ننگه وه په پیونه ته وه
 بؤ پړیمان، به لام له بهر سنورداری توپیرینه وه که ناتوانین نمونه ی تر
 به پیرینه وه .

2.3. پوځوړین له پړیمانییه وه بؤ فهره ننگي (به فهره ننگیون):

له نه نجامی نه و گه شه و گورانه به رده وامه ی که به سهر دانه
 زمانیه کاندا دیت، هندی جار ده شی، په پړينه وه له پړیمان وه بؤ
 فهره ننگ رویدات، به تاییه تی نه د یارده یه له نه نجامی هاتنه ناوه وې
 دانه ی پړیمانی له زمانیکه وه بؤ زمانیکي تر پووده دات، به جوړیک که
 نه و دانه زمانیه له زمانی په کمدا له پولي پړیمانیدا بوه، به لام که
 دپته زمانی دوهم ده چپته پولي فهره ننگییه وه، به لام ده بیت نه و
 راستیه بزاین، که نه مه تنها دهر وازیه کی په پړينه وه نییه له
 پړیمان وه بؤ فهره ننگ، به لکو ده شی دانه کانی ناو خودی زمانیکیش
 به نه و گورانکارییه بکه ون نه و پوځوړینه یان تیدا رویدات. له زمانی
 کوردیشدا نمونه ی به فهره ننگیوی هردو چه شنه که به رچاوده که ویت .
 له هه مبه ر زاراه وې به فهره ننگیون هردو وشه ی
 (lexicalization) به لیکسیکون (فاروق عومر سدیق ۲۰۱۳: ب:
 ۱۱۸) و (Degrammaticalization) دستوری زدایی-
 نارپړیمانیه یون (مهرداد نفزگوی کهن ۱۳۹۰: ۹۰) به رچاوده که ون، که
 هردوکیان زاراهون بؤ هه مان دیارده، چونکه وه که ده وتریث
 (به فهره ننگیون له سهره تا دا دیارده یه کی ته و او پیچه وانه ی دیارده ی
 پیکخواوتری به پړیمانیه یون ویناده کریث). (هه مان سهرچاوه: ۹۰)

سیما و پیوه ری چه مک و جیاکردنه وې موقیمه کان له سهر نه و
 بنه مایه پیمان ده لیت هه مو موقیمیک له م روانگه یه وه، یان ده بیت
 فهره ننگی بیت و واتایه کی فهره ننگی بکه یه نیث، یان ده بیت پړیمانی
 بیت و چه مک یان نه رکیکي پړیمانی پیشان بدات، له و نیوانه دا زور
 که من نه وانه ی که سهر به پوځیک نه بن، یان هه لگری به شیک له سیمای
 هردو پول بن، بؤ نمونه موقیمی لیکدر interfrix په کیکه له و
 چه شنه موقیمانه که هندی له سیمای فهره ننگی و هندی له
 سیمای پړیمانیشی له هه مان کاتدا تیدا به دیده کریث. ده شی هندی
 موقیمیش له پرؤسې پوځوړین دا بن و هه ست بکه ین که له پوځیکدا
 ساغ نه بویته وه .

به فهره ننگیون به په کیک له پړیمانی ده وله مندرکردنی فهره ننگی
 هر زمانیک دادنه ریت، به جوړیک هاوشانی داپشتن و لیکدان و
 وه رگرتن..... هتد دادنه ریت. (پروانه: فاروق عومر سدیق ۲۰۱۳: ب:
 ۱۲۰) هه رچه نده دیارده ی به پړیمانیه یون به دیارده یه کی ته و او تر و
 کاملتر دادنه ریت، هر بویه ش زمانه وانان تا کوتا ییه کانی سده ی
 بیسته م باسیان له مه حال بونی پیچه وانه که ی ده کرد). هاوکات له گهل
 له لوتکه دابونی توپیرینه وه کان له باره ی به پړیمانیه یون له کوتا ییه کانی
 سده ی بیسته م دا، زوړیک له زمانه وانان له و باوه رده دابون، که
 به پړیمانیه یون دیارده یه کی په لایه نه و تاک ناراسته یه، له فهره ننگه وه
 بؤ پړیمان و گوران به ناراسته ی پیچه وانه وه نه گونجاوه، به واتایه کی
 تر به پړیمانیه یون شایسته ی گه رانه وه نییه، به لام زمانناس
 (Christian Lehmann) بؤ په که مجار نه و جول به حساب
 نه گونجاوه ی ناونا به فهره ننگیون . (مهرداد نفزگوی
 کهن ۱۳۹۰: ۹۳) به م پییه بیت له نیو زمانناساندا سهره تا دیارده ی
 به پړیمانیه یون و دواتر دیارده ی به فهره ننگیون خراوته بهر تیشکی
 لیکولینه وه. به لام نه وې سهرنج راده کیشیت، نه ویه که هه ریه ک
 له دو دیارده یه وه که یه له هه مو زمانیکدا هه ستیان پیناکریت،
 بگره له هندی زمانیشدا ده شی په کیکیان هه ر بونی نه بیت .

له هه مبه ر نه د دیارده یه جوړ و چه شنی زوره، به لام گرنگترین نه و
 جوړانه ی که له زمانی کوردیدا، ده بینرین، هندی دانه ی پړیمانین،
 که دووباره ده چنه وه ناو فهره ننگ و به فهره ننگ ده بن،
 (به فهره ننگیون به کاره پنانی په که وشه یه له جیاتی ژماره یه که وشه .)
 (محمد علی الخولی ۲۰۰۹: ۱۵۳) له نیویشیاندا فریزی چه سپاو، که
 توانای ناوانی هه یه، وه که هه ر دانه یه کی فهره ننگی. هه روه ها هندی
 له گیره که پړیمانیه کان، که له نه نجامی گورانکاری و گه شه ی
 زمانیه وه ده بنه گیره کی فهره ننگی و پوله که ی خویان به جیده هیلن
 سیمایی پړیمانی له ده ست ده دن. بویه بؤ هه ریه کیان نمونه و
 پونکردنه وې تاییه ت پیوستن .

پړیمانیه که له و پړیمانیه ی که فهره ننگی زمان له ناواندا ده یگریته بهر،
 به ره مه پیرانه وې سهرله نویی پیکهاته ی سینتاکسی و وشه و نه و

له گه لدا به فهرهنگ بوه، كه له بنه پرتدا گيرهكي پريزماي كويه له زماي كورديدا .

جوريكي تري پوليگورين له نيوان گيرهكه كاندايه، هردو گيرهكي پريزماي و فهرهنگي، كه پيشيان دوترييت وشه گور و وشه دارپيژ، (ثم پوليته له سهر بنه ماي ئو ئركه يه، كه دهبيبنن جياكراونه ته وه، گيرهكي پريزماي ئوانه، كه وشه بؤ جيگرتن له پواناي سيتناكسيديا ئاماده ده كه، تواناي گهردان كردن و گهردانبون، به وشه كه ده دهن. له بهرامبه ردا ئم گيره كانه نه وشه نوئ سازده كه، و نه كه تيگوري وشه كه ده گورين (أكبر اسماعيل شكوه ۱۳۸۴: ۷۴) ئم تايبه تمه ندييه و چندين سيماي تر بؤ ئم جور موريتمه دياريكراوه، به لام له پهوتي گه شه كردني زماندا ئم تايبه تمه نديانه وه خويان ناميئنه وه و هندی جار سيماي پولي بهرامبه ر ودره گرييت و به مش توشي پوليگورين دهن و به پروسه ي به فهرهنگي بوندا پوله كه يان ده گوزنه وه بؤ ناو گيره كه فهرهنگي بوندا كه وا دهناسرين (تواناي به ره مهنيان هيه، له ئه نجامي ليكدانيان له گه ل موريتمه تري سهر به خويان هر وشه يه، كه وشه يه كي نوئ سازده كه، كه به به ره مي ئم ليكدانه هه ژمارده كريت. له گه ل بنكه دا يه ك ده گرن و سهر به خوي خويان له دست ده دهن به پيچه وانه ي پريزماي بونه كانه وه.) (اسدالله حيراني ۱۳۸۸: ۵۰) زورجار ده شي گيره كه پريزماي بوندا كانيش وه كو فهرهنگي بوندا كه ئركه پريزماي بوندا و بونه به شيك له وشه كه و پولي دارشتني وشه نوئ ببينن، كه چهند نمونه يه كه له م پوهه له زماي كورديدا به رچاوده كه ون .

گيره كي (-ان) له زماي كورديدا، بؤ گهيانديني چه مكي كؤ وه چالاكترين گيره كه هه ژمارده كريت (شېروان حوسين خوشناو ۲۰۱۶: ۲۶۸)، زوريه ي ناوه كاني پي كوده كريت وه، وه كو: مندالان، پياوان، ژنان، سالان، هه ژاران، خويندقنان، به لام ئم موريتمه له پهوتي گه شه كردني زماندا، سهر ياري ئو ئركه شي له ئيستاي زماي كورديدا، به شداري ده كات له ساز كردني وشه نوئدا به تايبه تي له دروست كردني ناوي تايبه تي شويندا، وه كو: گولان، پلنگان، ياخيان،

له م پيكهاته يه دا سيماي (+شوين) و (+تايبه ت) ودره گرييت و وشه يه كي نوئ بؤ ناواني شوينيكي تايبه ت سازده كات، به مش گيره كه كه له پولي پريزماي بونه ده چيته پولي فهرهنگي، به پروسه كه ش دوترييت پروسه ي به فهرهنگي بون .

گيره كيكي تري زماي كوردي، (-ريه، كه له زور زماندا به كارد هينرييت، بؤ دهربريني چه مكي نادياراي، (به كاريه ناني ئم پاشگره بؤ كارا بزري له زوريه ي زمانه هيندوئ وروپيه كان به لگه يه له سهر ويكچوني ئم زمانه) (ئوره حماني حاجي مارف ۲۰۰۴: ۳۰۶) له پولي پريزماي بونه چه ته پولي فهرهنگي گيره كي (-ري نادياريه، ئم گيره كه بؤ دهربريني چه مكي نادياراي يان لاواز كردني

پيكهاته زمانيه ي تره، كه به پروسه ي به ليكسيكون (lexicalization) به كسان دهن به وشه. گوراني پيكهاته ي وشه ي فريزي قايمكراوه، كه له زماندا وه ك به كسان به تاكه وشه، ئرك ده بينيت، نمونه ي: ريگاي ئاسنين، قارچكي سپي، به ليكسيكون به پيكهاته يه له وشه دوترييت كه پولي به كسان به وشه، ده بينيت .) (فاروق عومر سديق ۲۰۱۳: ۱۸) ئم چه شنه نمونه له زماي كوردي و زوريه ي زمانه كاني تر ده بينرين. به نمونه :

پوژنامه ي ئاوينه

قه لاي كهركوك

پردي دهلال

نه خوشخانه ي فركاري

باشوري كوردستان

ئالاي كوردستان

زانكوي سليماي

باخچه ي ساوايان هتد.

هريه كه له نمونه ي سهر وه دانه يه كي زمانين، به پي ئو پوليته ي (نيديا) ده كه ونه سهر وي وشه و له پوي پوان و پيكهاته وه دانه يه كي سينتاكسين، له ديارخه ر و ديارخه ر پيكهاته ون هيج يه كي كه له كرته كان ناتوانيت به تنيا شويني ئوي تريان بگريته وه، بويه له يه كتر جياناكريته وه. به لام له به رته وه ي له بهرامبه ر هريه كه ياندا يه كه تاكه ناولينراوه هيه، دوترييت (به واتا كومه ليك وشه، كه له شويني يه كه وشه به كاردن يان يه ك واتايان هيه بي ئو وه ي كه ئم كومه له وشه يه به تنها وه ك به شيكي سهر به خوي پرسته هه ژماريكرين.) (فاگمه مدرسي ۱۳۸۶: ۳۰۳) كه واته يه كسان به وشه و له دانه يه كي پريزماي بونه گه پاونه ته وه بؤ ناو فهرهنگ و بون به ناولينر بؤ كه رسته كاني دهرويه رمان، به م پروسه يه ش دوترييت ديارده ي به فهرهنگي بون، چونكه هريه كه يان له بنه پرتدا دانه ي فهرهنگي نيه، به لام گوران و پيداويستي زمان به ناچاري هيناو نيه ته وه ناو فهرهنگ و كردوني به يه كه ي فهرهنگي .

به نمونه ئه گه ر بؤ رونكرده وه ي ئم ديارده يه گريي (باخچه ي ساوايان) وهر بگرين، كه له بنه پرتدا پيكهاته يه كي سينتاكسيه، له ديارخه ر و ديارخه ر و نامرازي دانه پال پيكهاته وه، به لام بوه بؤ ناو بؤ تاكه شتيك، واته يه كه ناولينراو له بهرامبه ريدا هيه، كه ده شي له زماناي تردي يه كه وشه بيت به نمونه له فارسيدا (كودكستان)، له عه ربيدا (الروضة)، له ئينگليزدا (kindergarten) ئه مش پيمان ده ليت، كه ئو فريزه يه كسانه به وشه و دانه يه كي به فهرهنگي بونه چونكه به هردو كرته كه بونه ته ناو و جيانا بونه بؤ هه مان مه به ست، سهر ياري ئو وه ي له پوي پوانه وه دانه يه كي پريزماي بونه. ته نانه ت له م نمونه يه دا گيره كيكي پريزماي بوني (-ان)

توانای کردار به‌کاردیت، له‌گه‌ل ه‌ردو کاتی رابردو و پانه‌بردوی کرداردا، وه‌کو:

دروستکرا = دروست ده کریؑ

وہر گرا = وہر دہ گریؑ

فروشا = ده فروشری

بنیاد نرا = بنیاد دهنری.....

له هه ریه ک له و نموانه دا (-) گیره کیکی پیزمانییه و چه مکی نادیا ری
پیشان ددهات. وه ل سهرباری ئه م ئه رکه شی له هه ندی نمونه ی
زمانی کوریدا په پروه ته وه بۆ پۆلی فهرهنگی و بوه به به شیک له
وشه که، که جیا کردنه وه لی ئه سته مه چونکه وشه که بۆ ته یه که یه کی
فهرهنگی وه ک هه ر وشه یه کی تری فهرهنگی مامه له ی له گه لدا
ده کرت، وه کو :

گیران، وەرگیران، کوژران، زیندانی کران،

دهست به سه رگراو، فرینراو.....

هەریەک لە مانە وەکو چاوگ (ناوی پوداو) و (ناوی کراو) گیرەکی (-)
 ڕ) بوە بە بەشیکی پێکھێنەر و دارپژەری وشەکە، کە چەمکە
 پێزمانییەکی خۆی لە دەست داوە و بۆتە کەرەستەیەکی
 بەفەرھەنگبو. بەمەش پۆلەکی خۆیی گۆپیوہ سیما پێزمانییەکی
 لە دەست داوہ .

گیره‌کیکی تر، که ئەم گۆپانەی تیدا بە دیدەکرێت، پێشگری (ب-)یە،
کە لە بنەرەدا گیره‌کیکی پزیمانییە، بۆ گەیانندی چەمکی ئەرئ،
بەتایبەتی لە دروستکردنی کاری ئەرئی داخوازی و ئەرئی دانانی،
بەکاردیت، وهکو :

بنوسه، خوئنه، بهئنه، بهاتیا، بنوسنیا، خوئندیا

به لّام به به مان چه مکه وه ئه م گیره که چۆته وه ناو فره نگ بوه به
گیره کیکی فره نگ، که بۆ دروستکردنی واتای ئه رێنیه، سه رباری
ئه مه ش چه ند واتای تری هیه، که له هه موپاندا له پۆلی فره نگیی
داب، وه کو :

بکەر، بخۆر، بکوژ،

له ههریه کێک لهو نمونانهی سه‌ره‌وه (ب-) وه‌ک گیره‌کیکی
 فره‌هنگی، ئاو‌لئاوی بکه‌ری دا‌پشته‌وه، ئه‌و گۆ‌رانه‌ی که به‌سه‌ر ئهم
 مؤ‌رفیمه‌ داها‌توه له پ‌یزمانیه‌وه بو‌ه به فره‌هنگی. چه‌مکه
 پ‌یزمانیه‌که له و‌اتا فره‌هنگیه‌که کۆن‌تره به به‌لگه‌ی ئه‌وه‌ی که ئه‌و
 وشه فره‌هنگیه‌کهی که دروستی کردون، زۆ‌ریان زاراوه‌ی نو‌ین و
 دره‌نگ‌تر ها‌تو‌نه‌ ناو فره‌هنگی زمانه‌وه .

گیره‌کیکی تر، که ئەم ئاراستەییە ی گۆڕانی وەرگرتووە، گیره‌کی پێزمانی (نە-یە)، که ئەم گیره‌که له‌بەرپەتدا بۆ گە‌یاندنی چە‌مکی نە‌رێی پێزمانییە و له‌ نێ‌یو هە‌موو جو‌ره‌کاندا چالاک‌ترینیان، چون‌که توانای هە‌یه کرداری شێ‌واژ ح‌اج‌با بکات بە‌نەرێ، و ه‌و‌کو :

نه هات، نه نوسی، نه هیئا، نه خوینده وه....

نه چيٽ، نه نوسيٽ، نه خوينٽه وه، نه بينيٽه وه.....
نه رڙي، نه نوسي، نه هٽني.....

نه رۆی، نه نوسی، نه هیڤنی.....

له هەریەکە لەو نمونانەی سەرەوەدا، ئەم گیرەکه چه مکی کاره که دهکات به نهڕی و له پوی پێزمانییه وه پێده لێن ناکردن. به لām ئەم گیره که به هه مان چه مکی پێزمانی چۆتوه ناو فرههنگ و به فرههنگبوه، بۆ دارشتنی وشه ی نوێ ده بێته به شیک له وشه که، وه کو:

نەزان، نەگۆر، نەخۆش، نەزۆك،

له هه ریهك له م نمونه ی سهره ودا، گیره کی (نه) که رهسته یه کی به فره نگیبوی زمانی کوردیه، چونکه به شداری کردو له پۆنانی وشه یه کی نوێ و بۆته به شیکی پیکهینه ری وشه که و چۆته ناو پیکهاته ی فره نگی وشه که و. به مه ش گیره که که له پۆلی ریزمانیه وه به ریو ته وه بۆ پۆلی فره نگی .

ئەم دياردهيه له گيرەکی (نا-) نه‌ئيشدا ده‌بينئيت، به‌لام له‌به‌ر له‌يەكچوني ژوري له‌گه‌ل گيرەکی (نه-) و سنورداری تو‌ئيشه‌وه‌که هه‌لوه‌سته‌ی له‌سه‌ر ناکه‌ين، ته‌نيا ئه‌وه‌نده نه‌بئيت، که ئه‌مه‌يش نموونه‌يەکی تری که‌ره‌سته به‌فه‌ره‌نگه‌وه‌کانن له‌ زمانى کوردیدا .

هه‌ندێ كه‌ره‌سته‌ی تری به‌ فه‌ره‌نگ‌بو له‌ زمانی كوردیدا، ئه‌و دانه‌ زمانیانان، كه‌ له‌ زمانی تروه‌ هاتونه‌ ناو زمانی كوردی، له‌ زمانی یه‌كه‌مدا له‌ پۆلی پڕژمانیدا بون، به‌لام كه‌ هاتونه‌ته‌ زمانی كوردییه‌وه‌ بونه‌ته‌ به‌شێك له‌ پێكهاته‌ی فه‌ره‌ه‌نگی وشه‌كه‌، (زیادبونی توانای پڕژمانی هه‌ر زمانێك وابسته‌یه‌ به‌ دو هۆكار یه‌كه‌میان وه‌رگرتن له‌ زمانی تروه‌. دوه‌میان به‌پڕژمانییون له‌ وه‌رگرتن له‌ زمانی تروه‌ راسته‌وخۆ گیره‌كه‌ پڕژمانییه‌كان دینه‌ ناو زمانه‌كه‌وه‌.) (مه‌رداد نغزگوی كه‌ن ۱۳۹۰: ۹۳) به‌لام مه‌رج نییه‌، ئه‌و گیره‌كه‌ پڕژمانییه‌ به‌هه‌مان چه‌مکی زمانی یه‌كه‌م بمیئته‌ وه‌ .

گیره کی (۳-ات) (ئەم گیره که له بنه پەتدا له زمانی عەرەبییە وە هاتوو، بەلام له گەڵ وشە عەرەبی و ناعەرەبییەکانیش دەتوانیشت هەمان چەمک بدات). (خسرو غلامعلی زاده، یداله فیجی پیرانی ۱۳۹۰: ۷۰)

ئەم گیره که هاتۆته ناو زمانی کوردیشە وە بەلام خەریکه به پڕۆسەی بەفەرھەنگی بوندا دەروات، سیما پڕۆژمانییەکانی لە دەست دەدات و دەبێتە بەشێک له روژنانی فەرھەنگی وشەکە. وەکو:

ماخات، خه مالآت، حه یوانات، عیلات.....

له هه‌ریه‌کێك له‌و نمونانه‌ی سه‌ره‌وه‌دا گیره‌کی (-ات)، که له‌بنه‌په‌تدا گیره‌کی پێژمانیه و هاوتۆته ناو زمانی کوردیه‌وه ورده ورده خه‌ریکه سیما پێژمانیه‌کانی له‌ده‌ست ده‌دات و به‌ره‌و گیره‌کێکی فه‌رهنگی ده‌کشیت، به‌به‌لگه‌ی ئه‌وه‌ی چۆته ناو پۆنانی فه‌رهنگی وشه‌كانه‌وه و ده‌شیت دوباره به‌مۆرفیمی کۆی زمانی کوردی (-ان) کۆبکړینه‌وه، وه‌کو :

خه بالاته كانم، عیلاته کانی کوردستان، باخاته کانی خوشناوه تی....

دهوتريت، بهريزمانيون. بهپچه وانه شه وه بهفهرهنگيون كه م بونه وه سيمای رژمانی و زيادبونی سيمای فهرهنگيه .

٤ -له زمانى كوردیدا به پله ی یكه م دیارده ی بهفهرهنگيون و دواتر بهريزمانيون ده بينرین، كه هردوكيان ده چنه چوارچيوه ی پۆلگورین له چوارچيوه ی چه مكه وه. له پله ی سییه مدا به گيره كيون ده بينریت، به لام به كه مترين شیوه ههست به سه ربه خوین ده كريت .

٥ -له مروی زمانى كوردیدا، هه ندیک له مۆرفیمة كان سه ربایى ئه وه ی كه سيمای پۆلى به رامبه ريان وه رگرتوه ، به لام به ته واوی سيمای پۆلى خوین له دهست نه داوه . به واتایه كى تر له پروسه ی پۆلگورین دان، تا ئیستا نه گه یشتوه به پۆلى به رامبه ر .

٦ -وه رگرتن و ئالوگور ی یكه زمانیه كان له نیوان زمانه كاندا، به كيكه هۆكاره كانی پۆلگورین. له زمانى كوردیدا ئه م هۆكاره كارگه ریه ی به رچاوی هه یه له گواستنه وه ی دانیه ك له پۆلیكه وه بۆ پۆلیكى تر، به تاییه ت به ئاراسته ی بهفهرهنگيوندا .

5. سه رچاوه كان

1.5. به زمانى كوردی:

ئه وهره حمانى حاجى مارف (٢٠٠٤) فهرهنگى زاراوه ی زمانناسى (كوردی، عه ره بى، ئینگلیزى)، له گه ل دوو پاشكۆ، چاپى یكه م، سلیمانى .

شېروان حوسین خۆشناو (٢٠١٦) توانای مۆرفیمی به ند له دهوله مندكرندى فهرهنگ و راپه راندنى ئه ركى سینتاكسیدا، لیکولینه وه یه كى به راوردكاریه له نیوان زمانى كوردی و فارسیدا، چاپى یكه م، ده رگای چاپ و په خشی نارین، هه ولیر .

فاروق عومر سدیق (٢٠١٣) رهگ و ریشه ی مۆرفیمی (خۆ) و ئه ركى له زماندا، گوڤارى زانکوى سلیمانى، به شى B، ژماره (٣٨) كانونى دووه مى ٢٠١٣ .

فاروق عومر سدیق (٢٠١٣) پێژو به ره مى وشه ی (سه ر) له زمانى كوردیدا ، گوڤارى زانکوى سلیمانى، به شى B، ژماره (٤٢) كانونى دووه مى ٢٠١٣ .

فاروق عومر سدیق (٢٠١٣) ب) جپه نه جى فریزی به لیکسیكبو له په ره سه ندنى فهرهنگى كوردیدا، گوڤارى زانکوى سلیمانى، به شى B، ژماره (٤٣) كانونى دووه مى ٢٠١٣ .

مه مەد ره زای باتینى (١٩٩٣) ئاوړیکى تازه بۆ سه ر رژمان، وه رگنپانى: حه سه نى قازى، سوید .

محمد مه حوى (٢٠١٠)، مۆرفولوژی و به یه كداچوونى پیکهاته كان (مۆرفولوژی كوردی)، به رگی یكه م، زانکوى سلیمانى، سلیمانى .

محمد معروف فتاح (٢٠١١)، زمانه وانى، چاپى سییه م، چاپخانه ی حاجى هاشم، له بلاقراوه كانى ئه كادیمیای كوردی، ژماره (١٢٤)، هه ولیر .

2.5. به زمانى فارسى :

اسدالله حیرانى (١٣٨٨) ساختمان واژه، مجلة آموزش زبان و ادب فارسي، دوره ی بیست و دوم، شماره (٤) .

اکبر اسماعیل شکوة (١٣٨٤) وندهای تصريفی و اشتقاقی زبان فارسي، مجلة آموزش زبان و ادب فارسي، شماره (٧٤)،

ئهمه ش پیمان ده لیت ئه م گيره كه به پروسه ی بهفهرهنگيوندا تیده په ریت، سیمای رژمانی له دهست ده دات .

ئه م گيره كه كه هاوتوه ناو زمانى كوردی چه ند ئه لومۆرفیکى ترى لیکه وتوتوه، ئه ویش زیاتر هۆكارى فۆتولۆزى لى به رپرسه، به لام ئه وه ی جیگه ی سه رنج راکیشانه، ئه لومۆرفه كانیش به هه مان پروسه ی بهفهرهنگيوندا ده پۆن. وه كو :

(-هات): دپهات

(-جات): میوه جات

(-وات): شوشه وات

ئه م ئه لومۆرفانه ش له ئه نجامى گه شه و گۆرانی زمانه وه، ورده ورده ده چنه ناویکها ته ی فهرهنگى بنه كه كانیه وه، سیمای رژمانیه كانیان له دهست ده دهن و بۆ گه یاندنى چه مكى رژمانى كۆ گيره كى (-ان) ده چپته سه ر وشه كان به گيره كه وه و پیکه وه هردوكيان ده بنه بنكه بۆ گيره كه رژمانیه نوپیه كه، وه كو: دپهاته كان، میوه جاته كان، شوشه واته كان

هه ریه ك له و نمونانه ی باسکران، به لگه ن بۆ پروسه ی بهفهرهنگيون له زمانى كوردیدا، ئه گه ر به پى میتۆدى میژویى شروقه و شیکاریكى ورد بو گيره كه كانى زمانه كه مان بکه ین ده شى چه ند نمویه كى ترى هاوشیوه ببینن .

4. ئه نجام

له كۆتایى ئه م توپیکه وه یه دا به چه ند ئه نجامیک گه یشتوین، كه به كورتى له چه ند خالیکدا ده یانخه یه رو :

١ -پۆلگورین دیارده یه كى زمانى گشتیه و له زۆربه ی زمانه كان ههست به بونی ده كريت، سه ره پای ئه وه ی هه ر زمانیک تاییه ته ندی و سیمای تاییه ت به خۆى هه یه . بۆیه مه رج نییه هه مو جۆره كانى پۆلگورین له هه مو زمانیکدا وهك یه ك بن. به لام باسکرندى وه كو دیارده یه كى زماناسى له پوی تیورییه وه نوپیه .

٢ -پۆلگورین، جپه نشتن و په رپه نه وه یه له پۆلیكه وه بۆ پۆلیكى تر، كه زیاتر په یوه سه ته به ره وتی گه شه كردنى زمان و نوپیه نه وه ی فهرهنگ و وشه نامه ی هه ر زمانیک و گه یاندن و راپه راندنى ئه ركه رژمانیه كان. ئه م گۆرانه به شیوه یه كى هتواش و له سه رخۆ له زماندا پوده دات .

٣ -هه ریه ك له دیارده كانى به گيره كيون و به سه ربه خوین، دو ئاراسته ی پۆلگورین، له چوارچيوه ی مۆرفیمی سه ربه خۆ و به ند دا، كه په یوه سات به سه روشتى ده ركه وتنى مۆرفیمة كانه وه، پوده دهن. له لایه كى تریشه وه بهريزمانيون و به فهرهنگيون دو ئاراسته ی ترى پۆلگورین له چوارچيوه ی چه مكى مۆرفیمة كاندا پوده دات، به وه ی كه سیمای رژمانى زيادبیت و سیمای فهرهنگى كه م بیت پى

ایران کلباسی (۱۳۸۰) ساخت اشتقاقی واژه در فارسی امروز، چاپ دوم، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران .

بهروز محمود (۱۳۷۸)، تکواژ (خانه) و عملکرد معنایی آن در ساخت واژه زبان فارسی، فصلنامه زبان و ادب، شماره (۱۰۹) .

پرویز البرزلی و رکی (۱۳۸۱) رده شناسی ساخت واژی، مجله پژوهش زبانهای خارجی، شماره (۱۲) بهار و تابستان .

خسرو غلامعلی زاده، یداله فیضی پیرانی (۱۳۹۰) بررسی لایه ها و سطوح واژگانی در وندهای زبان فارسی از نگاه صرف و انطانی، مجله پژوهشهای زبانشناسی، سال سوم، شماره دوم، پاییز و زمستان .

علاءالدین طباطبائی (۱۳۷۶)، فعل بسیط فارسی و واژه سازی، ویراسته: امید طبیب زاد، چاپ اول، مرکز نشر دانشگاهی، تهران .

فاطمه مدرسی (۱۳۸۶)، از واج تاجمله، فرهنگ زبانشناسی - دستوری، چاپ اول، انتشارات چاپار، تهران.

مهرداد نغزگوی کهن (۱۳۹۰)، مقایسه دستوری شدطي و دستوري زادي در فارسي كنوني، مجله زبانشناسی و گویش های خراسانی، دانشگاه فردوسی مشهد (علمی- پژوهشی)، شماره پیاپی ۴ بهار و تابستان .

مهری باقری (۱۳۸۰)، واج شناسی تاریخی زبان فارسی، چاپ اول، نشر قطره، تهران .

ویدا شقایق (۱۳۸۰) مبانی صرف، چاپ دوم، سازمان مطالعه تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، تهران .

3.5. به زمانی عهره بی:

احمد مختار عمر (۱۹۸۲)، علم الدلالة، مكتبة دار العروبة للنشر و توزيع، الطبعة الاولى، الكويت .

محمد علي الخولي (۲۰۰۹) معجم علم اللغة النظري (انكليزي- عربي) مع مسرد عربي- انكليزي، طبعة جديدة، مكتبة لبنان، لبنان .

4.5. به زمانی ئینگلیزی :

Ali Nourai (1378), An Etymological Dictionary of Persian, English and other Indo-European Languages, Tahrn.

David Crystal (2010) A little book of language, First published by Yale university press, Australla.

التبادل الصنفي للمورفيمات في اللغة الكردية

الملخص:

هذا البحث المعنون بـ(التبادل الصنفي للمورفيمات في اللغة الكردية) محاولة لتعريف هذه الظاهرة وتحليلها في اللغة الكردية، والظاهرة عبارة عن العبور والتحول من أحد أصناف المورفيمات إلى آخر، وقد أجريت الدراسة حسب منهج وصفي-تأريخي من مناهج البحث العلمي . واقتضت طبيعة البحث تقسيمه إلى قسمين اثنين، ففي الأول نتعرف على ظاهرة التبادل الصنفي من ناحية، وتبادل المورفيم الحر والمورفيم المقيد من ناحية أخرى، من حيث أنهما يظهران خلال ظاهرتي اضافة الزوائد (affixicalization) واستقلال المورفيم. وأما القسم قد خُصص لتناول التبادل الصنفي بين المورفيم المعجمي والمورفيم الاشتقاقي من خلال تعابير المفردات (lexicalization) والتقعيد اللغوي (grammaticalization)، وذلك مع عرض الأمثلة والدلائل الكافية لكل واحدة من الظواهر. وأخيرا جاء أهم الاستنتاجات التي توصل إليها الباحث، مع ذكر قائمة المصادر إضافة إلى خلاصة الدراسة بلغتي العربية والإنجليزية.

الكلمات الدالة: تبديل الصنفي، تعبير مفرداتي، قعودة، اضافة الزوائد، استقلال المورفيم.

The Morpheme Class-Changing in Kurdish Language

Abstract:

The research, which is entitled “the morpheme class-changing in Kurdish language”, attempts to define and analyze the phenomenon of morpheme class-changing in Kurdish language. The phenomenon is to alter and leave the word class for another which is done via the descriptive diachronic method. The paper is divided into two parts. In the first part, the phenomenon of class-changing was defined and its presence between both free and bound morphemes which are represented in the two morphological processes of affixicalization and debounding were attended.

The second part is devoted to present the lexical and grammatical morphemes within the frame of both phenomena of lexicalization and grammaticalization providing sufficient example and evidence for both. At the end, the main conclusions, list of references and the research abstract in Arabic and English languages were presented.

Keyword: Class-Change, Lexicalization, Grammaticalization, Officialization, E-Bonding.